

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Досліджені теоретичні, методологічні та практичні аспекти кредитного забезпечення аграріїв. Визначені мета, завдання, функції та принципи кредитного забезпечення аграрних підприємств. Проаналізовано сучасний стан кредитування сільського господарства України. Розглянуто вплив обсягу залучених кредитних ресурсів на рівень рентабельності виробництва у сільськогосподарських підприємствах. Виявлено основні тенденції розвитку кредитування аграрних підприємств. Відображено напрями активізації руху банківського капіталу в аграрну сферу з метою розширення фінансових

© Н. О. Куровська

можливостей щодо виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції. Запропоновано комплекс заходів, спрямованих на диверсифікацію джерел фінансування потреб аграрних підприємств. Обґрунтовано, що сучасні умови кредитування вимагають різноманітності форм і методів взаємодії між учасниками кредитних відносин.

Ключові слова: кредит, кредитне забезпечення, кредитні ресурси, кредитування, сільськогосподарські підприємства.

Постановка проблеми

Наявність у достатньому обсязі оборотних коштів створює основу для здійснення операційної діяльності у сільськогосподарських підприємствах. Кредитні ресурси сприяють здійсненню фінансово-економічної та виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств. У зв'язку з цим постає питання як на науковому, так і на практичному рівнях знайти оптимальне поєднання фінансово-економічних інтересів учасників процесу кредитного забезпечення аграріїв.

Формування сучасної фінансової інфраструктури для потреб сільськогосподарських підприємств зумовлює необхідність урізноманітнення джерел кредитного забезпечення за рахунок банківського та позабанківського кредитування. Доступ аграріїв до кредитних ресурсів надає їм можливість розширення обсягів виробництва та переробки продукції, поповнення обігових коштів, а також освоєння інноваційних технологій, необхідних для забезпечення належного рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Питанню кредитування аграрних підприємств присвячено значну кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених. Значний внесок у дослідження проблем кредитного забезпечення зробили В. М. Алексійчук [11], Л. О. Вдовенко [1], М. Я. Дем'яненко [4], В. В. Зіновчук [3], Г. М. Терещенко [10], А. М. Стельмашук [8], О. Я. Стойко [9] та ін. Разом з тим, висвітлені питання потребують поглибленого дослідження та наукового обґрунтування, особливо у контексті диверсифікації джерел фінансування потреб аграрних підприємств й пошуку шляхів їх практичної реалізації.

Мета, об'єкт та методика дослідження

Метою дослідження є обґрунтування концептуальних підходів до кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств у контексті необхідності урізноманітнення джерел кредитного забезпечення за рахунок банківського та позабанківського кредитування. Об'єктом дослідження є процес забезпечення кредитними ресурсами сільськогосподарських підприємств України.

У процесі наукового пізнання використовувалися загальні та спеціальні методи, які ґрунтуються на об'єктивних законах економіки. Зокрема, при дослідженні теоретичних аспектів формування кредитного забезпечення аграрних підприємств було використано методи теоретичного узагальнення та наукової абстракції, на основі різноманітних прийомів економіко-статистичного методу (статистичного спостереження, групування, порівняння) проведено аналіз показників надання кредитів підприємствам аграрної сфери, за допомогою абстрактно-логічного методу здійснено узагальнення результатів дослідження, сформульовані висновки та пропозиції.

Результати дослідження

Під кредитним забезпеченням слід розуміти спрямування кредитних ресурсів на забезпечення безперервності відтворення на сільськогосподарських підприємствах. Взаємовідносини підприємств та фінансово-кредитних установ є взаємовигідними: зростання обсягів кредитних вкладень для комерційних установ збільшує дохідність активних операцій у вигляді відсотків за користування кредитами, а для підприємств кредитне забезпечення дає змогу покривати свої виробничі витрати з метою безперервності відтворювального процесу та є стимулом ефективного використання кредитних коштів як джерела фінансових ресурсів. Належне кредитне забезпечення є визначальним чинником ефективного функціонування будь-якого підприємства. Доступність кредитних ресурсів для сільськогосподарських товаровиробників впливає на збільшення обсягів виробництва, активізує підприємницьку ініціативу та сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності.

У науковій літературі відображено широкий спектр думок щодо визначення сутності кредиту, кредитних відносин та кредитного забезпечення, що зумовлено різноманітністю підходів у дослідженні процесу банківського кредитування. Відповідно до закону України «Про банки та банківську діяльність», банківський кредит – це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми ¹⁶. Багатогранність фінансових відносин зумовлює потребу у відображенні мети, завдань, функцій та принципів забезпечення кредитними ресурсами аграрних підприємств (рис. 1).

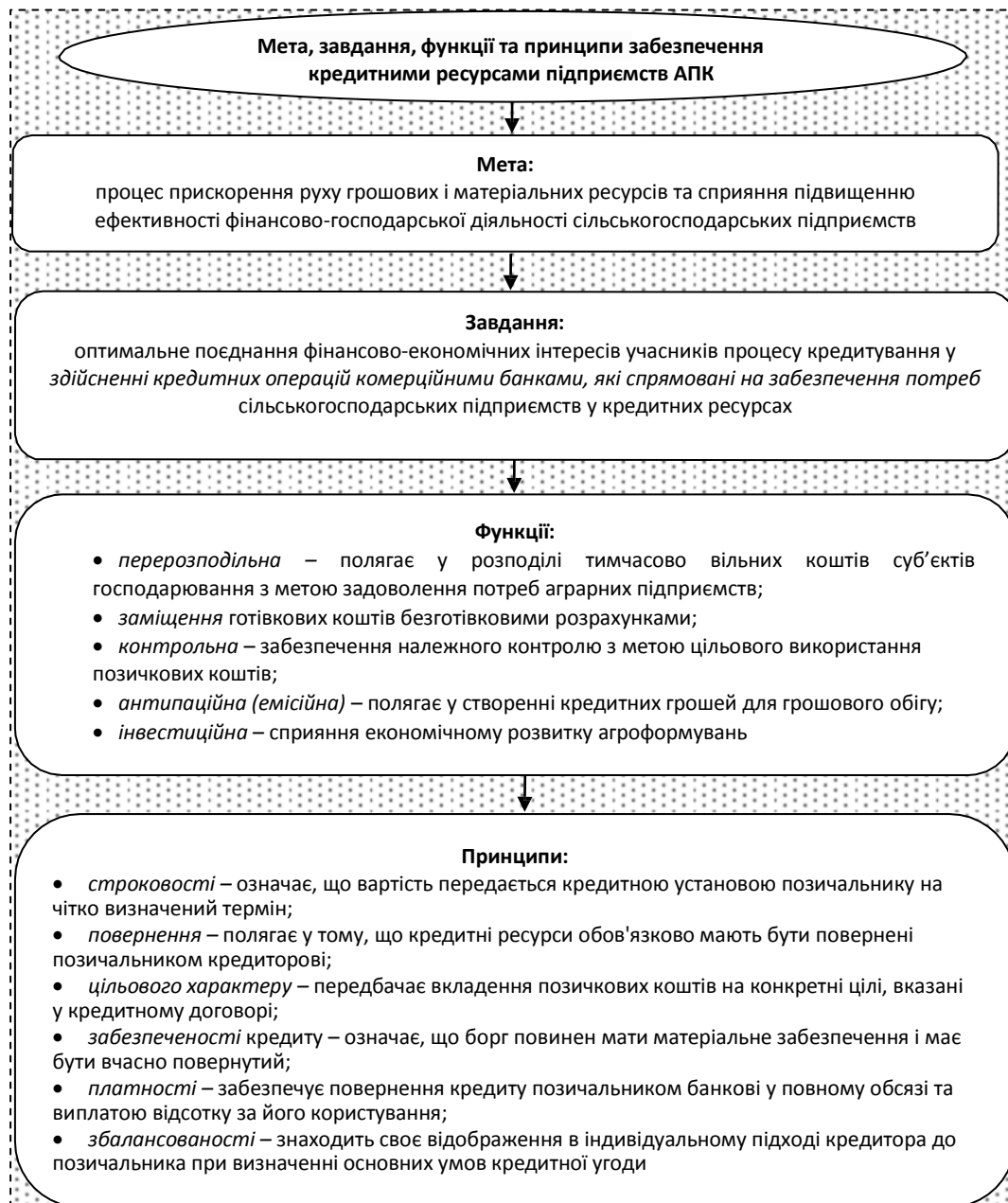


Рис. 1. Мета, завдання, функції та принципи забезпечення кредитними ресурсами аграрних підприємств

Джерело: власні дослідження.

Проте, на відміну від інших галузей народного господарства, аграрний сектор має ряд специфічних особливостей, зокрема: зношеність засобів виробництва, недостатній рівень інвестиційного забезпечення, специфічність застави за кредитами, зростання заборгованості за реалізовану продукцію, вплив природно-кліматичних факторів, сезонність виробництва, швидке псування сільськогосподарської продукції, високий рівень ризикованості галузі, невідповідність ступеня ризику та прибутковості, що зумовлює формування негативного іміджу на фінансово-кредитному ринку.

Досліджуючи структуру залучення кредитних ресурсів підприємствами агропромислового комплексу, можна зробити висновок, що більшість кредитів (72 %) видається на короткостроковій, 18 % – середньостроковій та лише 10 % – на довгостроковій основах (рис. 2).

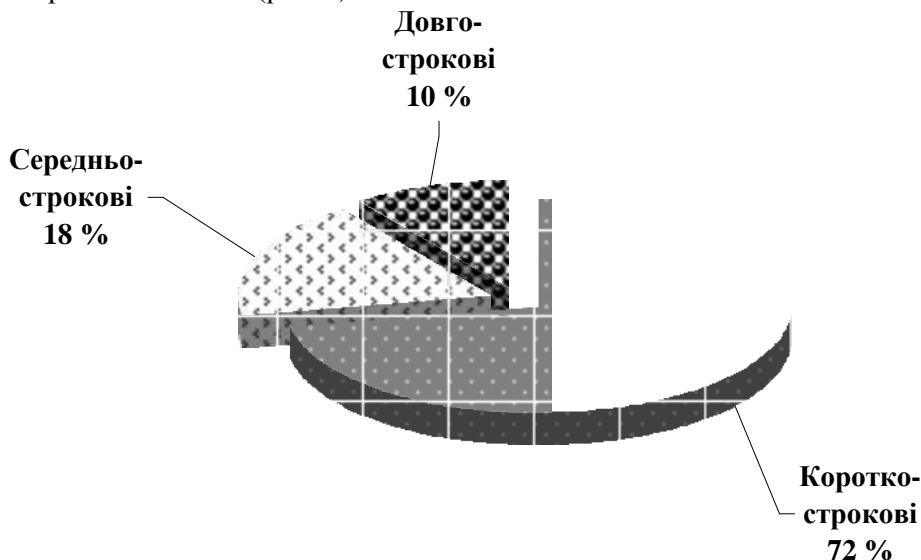


Рис. 2. Залучення кредитних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами України, 2014 р.

Джерело: розроблено за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України [5].

Примітка: * без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь, частини зони проведення антитерористичної операції.

Наявна структура кредитних ресурсів свідчить про те, що, у зв'язку з високою ризикогенністю агропромислового комплексу, фінансові установи не надають аграріям у належному обсязі кредитів на довгостроковій основі. Такі умови кредитування обмежують фінансові можливості аграріїв та знижують їхні можливості щодо фінансування довгострокових потреб розвитку сільськогосподарських підприємств. Збільшення частки довгострокового кредитування потреб агропромислового комплексу сприятиме розширенню їхніх можливостей щодо вирішення тактичних та стратегічних завдань за умов підвищеної конкуренції як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках сільськогосподарської продукції.

Проведений аналіз впливу обсягу залучених кредитних ресурсів на рівень рентабельності виробництва у сільськогосподарських підприємствах за 2005–2014 рр. засвідчує, що для здійснення виробничих програм в аграрному секторі залучили кредитів на суму 11 млрд грн, що на 2 млрд грн більше, ніж у 2005 р. (рис. 3).



Рис. 3. Вплив обсягу залучених кредитних ресурсів на рівень рентабельності виробництва в сільськогосподарських підприємствах

Джерело: розроблено за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України* [5],

Державної служби статистики України [8].

Примітка: *без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь, частини зони проведення антитерористичної операції.

Так, з 2005 р. по 2011 р., відбувалося постійне зростання обсягів кредитних ресурсів в аграрне виробництво з 9 до 14,9 млрд грн та, відповідно, рівня його рентабельності з 6,8 до 27 %. Проте у 2013 р. відбулося падіння рівня рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції на 9,3 %, після зменшення кількості залучених кредитних ресурсів у 2012 р., порівняно з 2011 р., майже на 1,4 млрд грн. У 2013 р. в аграрний сектор залучено майже 16,2 млрд грн позикового капіталу і, відповідно, за досліджуваний період становить найвищий показник. Адже негативним є те, що у 2014 р. залучений позиковий капітал у сільське господарство зменшився порівняно з 2013 р. майже на 5,2 млрд грн, що пояснюється низьким рівнем ефективності сільськогосподарського виробництва, і, як наслідок, зменшенням ліквідності та платоспроможності сільгоспідприємств, а також відсутності необхідних гарантій швидкого повернення залучених кредитних ресурсів.

У цьому контексті постає проблема у незацікавленості більшості фінансово-кредитних установ у кредитуванні аграрного виробництва, що пояснюється нестабільним фінансовим становищем виробництва сільськогосподарських підприємств, а також відсутністю ліквідного забезпечення та високими ризиками кредитування галузі. Незважаючи на це, функціонування сільськогосподарських підприємств безпосередньо пов'язане з пошуком джерел фінансування для простого та розширеного відтворення. Тому виникає необхідність у диверсифікації джерел фінансування потреб аграрних підприємств, що зумовлена необхідністю забезпечення безперервного процесу виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції. У зв'язку з цим, постає завдання як на науковому, так і практичному рівнях щодо оптимального поєднання фінансово-економічних інтересів учасників процесу кредитування. Це потребує методологічного обґрунтування методів, прийомів, а також використання відповідного інструментарію щодо удосконалення кредитного забезпечення аграріїв.

Вітчизняні аграрії потребують нових підходів щодо оновлення техніки та обладнання, що пов'язано зі зношеністю (майже на 80 %). У цьому контексті, альтернативою банківському кредитуванню є лізинговий кредит, основні об'єкти якого транспортні засоби, техніка, машини і устаткування для сільського господарства, що надаються в оренду терміном на 5–8 років і більше. Основним напрямом подальшого розвитку лізингового кредитування є удосконалення законодавчої бази, здешевлення фінансових ресурсів, забезпечення відповідної державної підтримки у формуванні системи державних гарантій або поручительств у погашенні боргів сільськогосподарських підприємств у разі невиконання умов лізингового договору, а також часткової компенсації відсоткових ставок за лізингом аграріям, які придбали сільськогосподарську техніку вітчизняних виробників.

У процесі оптимізації джерел фінансування потреб сільськогосподарських підприємств важливого значення набуває розвиток кредитної кооперації, а саме – кредитних спілок. Суттєвими перевагами їх серед інших фінансово-кредитних установ є те, що вони функціонують на кооперативних принципах і захищають фінансові інтереси своїх членів. Важливий аспект у забезпеченні потреб сільськогосподарських виробників – розширення джерел фінансових ресурсів, оскільки основна проблема у тому, що їх витрати пов'язані зі сезонністю виробництва. Визначено, що пріоритетним напрямом формування необхідних фінансових ресурсів аграріїв є розповсюдження кредитних спілок, які займаються кредитуванням ризикових сфер діяльності, у т.ч. й сільськогосподарського виробництва. З метою акумуляції власних фінансових ресурсів та забезпеченні попиту на них членів кредитних спілок, акцентовано увагу на доцільності інтеграції їх у об'єднання. Зростання рівня капіталізації кредитних спілок забезпечить підвищення їх рівня конкурентоспроможності серед інших кредитних установ, надасть можливість розширити базу для надання фінансових послуг та додасть позитивного іміджу на фінансовому ринку. Розвиток кредитних спілок в Україні необхідно розглядати у контексті активізації кооперативного руху, оскільки вони засновані на кооперативних принципах і відповідають всім вимогам некомерційних установ, які забезпечують захист своїм клієнтам, а також надають їм якісні фінансово-кредитні послуги на прийнятних засадах.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Аграрний сектор економіки має потужний потенціал свого розвитку, реалізація якого можлива за умови формування відповідного фінансового, в тому числі й кредитного забезпечення. Активізація руху кредитних ресурсів у сільськогосподарське виробництво може бути забезпечена завдяки поєднанню фінансових інтересів всіх суб'єктів кредитного процесу. У ієрархії фінансового забезпечення важливе місце посідає розвиток небанківського сегменту фінансово-кредитного ринку шляхом створення відповідних умов для функціонування та взаємодії учасників кредитних відносин. Урізноманітнення й удосконалення різних форм, методів та інструментарію кредитного забезпечення аграріїв сприятиме додатковому залученню фінансових ресурсів для збалансованого і поступального розвитку підприємств аграрної сфери. Для здійснення подальшої диверсифікації джерел фінансового забезпечення необхідно забезпечити: удосконалення нормативно-правової бази, стабільність фінансової підтримки держави, системи державних гарантій або поручительств й часткової компенсації відсоткових ставок, зниження процентної ставки на залучені кредити, а також обов'язкове урахування особливостей аграрного виробництва.

Перспективним напрямом подальших досліджень є державна система пільгового кредитування сільськогосподарських товаровиробників та створення відповідних умов для залучення кредитних ресурсів в аграрний сектор.

Література

1. *Вдовенко Л. О.* Необхідність аграрних підприємств у кредитному забезпеченні / *Л. О. Вдовенко* // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2011. – Вип. 2. – Ч. 1. – С. 94–98.
2. Державна комісія з регулювання ринку фінансових послуг в Україні [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/ks>
3. *Зіновчук В. В.* Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / *В. В. Зіновчук*. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К.: Логос, 2001. – 380 с.
4. Кредитне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників: зб. рекомендацій / Міністерство аграрної політики України; ННЦ «Інститут аграрної економіки»; Проект ЄС ТАСІС «Надання підтримки малим і середнім підприємствам на селі». – Ч. 1 / За ред. *М. Я. Дем'яненка*. – К.: Знання-Прес, 2005. – 199 с.
5. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/>.
6. Про банки і банківську діяльність: закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. (зі змінами). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/24/96-вр>.
7. Про кредитні спілки: закон України № 1096-IV від 10 липня 2003 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T012908.html
8. Статистичний збірник «Регіони України» за 2014 рік // Державний комітет статистики України. – К., 2015. – 681 с.
9. *Стельмащук А. М.* Державне регулювання економіки: навч. посіб. / *А. М. Стельмащук*. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 315 с.
10. *Стойко О. Я.* Становлення та розвиток системи іпотечного кредитування аграрного сектора України / *О. Я. Стойко* // Вісник ЖНАЕУ. – 2013. – № 1–2 (37), Т. 2. – С. 278–290.
11. *Терещенко Г. М.* Перспективи розвитку кредитних спілок в Україні / *Г. М. Терещенко* // Фінанси України. – 2009. – № 5. – с. 89–94.
12. Фінанси в період реформування агропромислового виробництва / *Терещенко Г. М., В. М. Алексійчук, А. Г. Борщ* [та ін.]: за ред. *М. Я. Дем'яненка*. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 645 с.